BRYT EN NORM!

DIN HANDBOK NÄR DU BLI DISKRIMINERAD SOM STUDENT

© Sveriges förenade studentkårer, SFS, 2010
Redaktör: Sara Jonsson
Textbearbetning: Petra Larsson
Korrektur: Linus Kollberg
Grafisk form & illustration: Melina Grundel, madebymelina.se
Tryck: Katarina Tryck AB, Stockholm

Sveriges förenade studentkårer
Box 16355
103 26 Stockholm

www.sfs.se
www.equalizer.se

DEN HÄR BOKEN INNEHÅLLER

4 Förord
6 Idag är en bra dag att bryta en norm - Inledning
8 Sexistisk kårordförande
11 Trakasserier
12 Att vara tyst
14 Pyrrhussegern
18 Härskartekniker
24 Dom där andra
26 Språk som makt
29 Jämställdhetsordlista
32 Ovälkommen
34 Dam- och herrtoaletter
38 Kill- och tjejmiddagar eller Ja, asså jag vet inte
42 Att göra en hel klass till sexobjekt
45 Diskriminering och krav på aktiva åtgärder
48 Förändring är möjlig, till och med på Kemikum!
52 Klädstrecket
56 Motstånd
60 Ute på praktik
62 Om Equalizer och SFS
64 Källhänvisning

FÖRORD

Vi ser idag skevheter skev könsfördelning inom traditionellt kvinnliga och manliga utbildningsområden och lärare som inte alla gånger har de pedagogiska verktygen för att kunna inkorporera jämställdhet som ett perspektiv i utbildningen.

Dessa skevheter behöver åtgärdas då det kommer att få effekter på våra framtida samhälls- och yrkesområden genom de perspektiv studenter som genomgått en högskoleutbildning tar med sig. Sveriges förenade studentkårer brukar lyfta upp flera saker som är viktiga förutsättningar för en utbildning i världsklass och betonar vikten av att en mångfald av perspektiv i utbildningen ger en högre relevans och en högre kvalitet. En viktig infallsvinkel i bedömningen av huruvida utbildningskvaliteten är god eller inte är vad som förmedlas i utbildningen. Ett av de många viktiga perspektiv som hela tiden ska tas med i utbildningen är jämställdhetsperspektivet. Med projektet *Equalizer*, som denna handbok är en del av, hoppas SFS att kunna bidra till detta.

Jämställdhetsarbetet behöver ske på alla nivåer och av alla aktörer inom högskolan – lärare som studenter. I detta arbete spelar studentkårerna en nyckelroll i det aktiva arbetet. Projektet *Equalizer* syftar till att ge kårerna verktyg och inspiration att fortsätta arbeta med jämställdhet även efter kårobligatoriets avskaffande.

Människor bedöms dagligen utifrån olika aspekter, en av dessa är deras kön. Beroende av kön uppstår vissa normer, roller och föreställningar om hur en man eller kvinna är eller ska vara. Att vi i samhället har jämställdhetsmål är inget nytt, och våra folkvalda politiker påtalar ofta att det finns mer att göra på området. Viktigt att påminna sig om ibland är att högskolan också tillhör samhället, det är ingen avskiljd plats utan kontakter med omvärlden. Inte minst så har högskolan i allra högsta grad inverkan på hur samhället kommer att se ut i många år framåt, då det är där framtidens ingenjörer, lärare, sjuksköterskor och maskiningenjörer, för att nämna några, utbildas.

Jag har själv erfarenheter av att ha hamnat i situationer där jag inte känt mig bekväm på grund av mitt kön, både bland kvinnor och bland män. Som aktiv inom studentkåren under flera år så kan jag påstå att akademin som miljö ibland är värre än i övriga samhället. Osynliggörande som härskarteknik förekommer titt som tätt inom akademins sammanträdesrum och då är det viktigt att ha verktygen för att kunna hantera det. Vid flera tillfällen har jag sagt ifrån till chefer på lärosätet då de suttit och viskat med varandra när jag har ordet. Jag kan berätta för er att det inte är mig det blir pinsamt för, så det är väl värt att göra det när en hamnar i den situationen och en kan bidra till att de kanske inte gör det mot någon annan.

Med en jämställd utbildning når vi en stor bit på vägen mot en god utbildningskvalitet och ett jämställt samhälle. Och det är dags att börja nu!

Beatrice Högå
Ordförande, Sveriges förenade studentkårer (SFS)

IDAG ÄR EN BRA DAG ATT BRYTA EN NORM!

Ja, asså. Det beror ju på vad man menar med jämställdhet. Mina lärare pratar aldrig särskilt om att det är några skillnader mellan killar och tjejer.

Varför är ni så nyktra? Tjejer på ert program brukar ju alltid vara så fulla och villiga!

Några kvinnliga skratt trängde igenom toalettdörren. Det slog mig att jag satt inne på damtoan.

Denna handbok är till för dig som upplever att du eller din studiekompis blir bemötta på ett kränkande sätt bara på grund av ert kön. Och till dig som tycker att alla behandlas lika oavsett kön.

Normen, hur en förväntas bete sig som kille och tjej, finns överallt inom den akademiska världen och den drabbar individer på olika sätt. Lättast upptäcker du normen när du bryter mot den. Jag minns under min första kurs på universitetet, statskunskap, när en person frågade föreläsaren, en högt respekterad professor, varför inga kvinnor fanns representerade i kurslitteraturen. Professorn svarade något om att det på den tiden inte fanns några stora kvinnliga tänkare. Personen menade att det fanns det väl, men fick inget stöd från någon annan student eller från professorn. Snarare lade sig ett litet mummel över salen, oj vad aggressiv personen var och en kan ju inte ifrågasätta professorn som A-student. Men vem säger det egentligen? Tänk vilka intressanta texter och diskussioner vi gick miste om för att ingen vågade ifrågasätta professorns ord. Idag vet jag flera texter skrivna av kvinnor som hade varit relevanta som kurslitteratur. Därför agerar jag idag!

Inom universitetsvärlden idag råder normer som gör att en inte kan studera på lika villkor och möjligheter på grund av sitt kön. Kom igen! Det ska väl inte vara så att vi inom akademin bevarar en syn på mannen och kvinnan som leder till en ojämställd högskola där studenter hoppar av, inte söker från början, eller inte aktivt deltar i och bidrar till undervisningen?

Vi vill att du genom att läsa denna bok ska få reflektera och få verktyg att agera när du upplever att du som student blir diskriminerad på grund av ditt kön. Boken är uppbyggd av krönikor, som citaten ovan är tagna från, skrivna av studenter och professorer. Varje krönika beskriver en ojämställd verklig upplevelse och ger sedan förslag på hur du kan agera om du själv är med om en liknande situation, vilka lagar som gäller eller uppmanar dig att tänka över det som berättas. Studenterna som har skrivit kommer från olika kurser, program och högskolor runtom i Sverige. Flera krönikörer har bett om att få vara anonyma och därför har vi genomgående valt att inte skriva ut den aktuella högskolan eller studentens hela namn.

I boken kan du även hitta statistik, en ordlista och lära dig mer om härskartekniker och vilka lagar som gäller för ditt lärosäte. Du får också fullt av tips om var du kan hitta mer information.

Tänk på att du är en viktig aktör och att idag är en bra dag att bryta en norm!

God läsning önskar
Sara Jonsson, projektledare för *Equalizer* – SFS on tour

I den här boken används orden en och hen. En används synonymt med ordet man, i bemärkelsen att ”man kan vara student” blir ”en kan vara student”. Begreppet hen används också som könsneutralt pronomen, istället för hon eller han. Att tänka på hur en skriver kan vara ett sätt att inte fastna i att reproducera förväntningar kring kön.

SEXISTISK KÅRORDFÖRANDE

Hur skulle du reagera om någon betedde sig extremt sexistiskt mot dig? Förut när jag fick den frågan var mitt standardsvar att jag skulle säga ifrån, ifrågasätta vad personen menar med det hen sagt och jag skulle alltid ställa upp för andra som blir behandlade fel. Men när jag väl hamnade i den situationen blev jag så chockad att jag gjorde ingenting, och det fanns inte heller någon på universitetet som visste vem jag skulle vända mig till för att få hjälp. Studentkåren är kanske det många av er tänker, men det går ju inte när det är kårordföranden som är problemet.

När vi, i början på min utbildning, nollades av de studenter som läste terminen över oss så var kårordföranden med mitt program en del kvällar, men den jag minns bäst är första kvällen. Det var den där kvällen när ingen riktigt hade hunnit lära känna varandra, alla tassade lite försiktigt och försökte känna av vilka de trivdes med och vi försökte nog prata lite med alla för att kolla läget på folk. Det hade varit lekar och liknande under dagen för att bättra på sammanhållningen och ge oss naturliga forum att lära känna varandra och på kvällen samlades vi på ett grönområde vid campus för att dricka vin innan den planerade utgången. Det var här allt började. Kårordföranden var med och precis som många andra drack han alkohol, vilket självklart är okej då han inte kan vara kårordförande tjugofyra timmar om dygnet. Men när han frågade några av tjejerna i min klass vad det var med dem, varför de var så nyktra, för det var ju konstigt, tjejerna på mitt program brukar ju alltid vara så fulla och villiga, blev vi alla lite ställda och undrar vad det var för en jävla människa egentligen. Jag kommer ihåg att vi alla blev lite illa till mods

och kände oss rätt opeppade på kvällen om han skulle fortsätta vara med. När han senare under kvällen, när faddrarna fått för sig att vi ska leka ”Jag har aldrig” slängde ur sig påståendet ”jag har aldrig smakat på sperma”, för att sen när ingen lyfter sitt glas till munnen fortsätta med: ”Haha, jaa, ni tjejer bara suger och sväljer eller?”, och lyckas göra det till ett asroligt skämt enligt honom själv, där tappade jag all respekt för honom som ordförande.

När vår studierektor på institutionen sedan inte heller kunde hjälpa oss med vem vi skulle vända oss till med kritiken mot honom, tappade jag en del av respekten mot hela universitetet. Att bara okeja att han beter sig som ett sexistiskt as mot studenter, han som ska representera oss, mig, i stora och viktiga frågor, och utan att det finns någon instans dit kritik kan riktas förutom rakt till honom. Visst, jag kanske borde ha sagt ifrån där redan första kvällen, men jag fegade ur och var alldeles för chockad för att veta vad jag skulle göra.

Universiteten måste börja ta dessa frågor på allvar, framför allt när det handlar om rena sexistiska uttalanden som inte är okej på någon nivå, oavsett om det är mellan två studenter eller från en ordförande till en annan. Att inte veta vem som hanterar dessa frågor inom organisationen är ett fiasko, någon måste ta ansvar och få studenterna att känna sig trygga och bekväma och framför allt se till att studenterna trivs och att kåren är en bra och representativ organisation, för alla studenter.

Emma, student [redacted]

TRAKASSERIER

VAD SÄGER LAGEN?

Du har rätt att inte bli utsatt för trakasserier under din utbildning. Det gäller oavsett om den som trakasserar är en anställd på utbildningen, en lärare eller en annan student. Högskolan ska förebygga och förhindra trakasserier som har samband med kön, liksom sexuella trakasserier av studenter och sökande.

Trakasserier som har samband med kön kan vara utfrysning, förlöjligande och skämt rörande en students eller sökandes könstillhörighet.

Sexuella trakasserier är ett uppträdande av sexuell natur som kränker en student. Det kan vara beröringar, tafsningar, skämt, förslag, blickar och bilder som är sexuellt anspelande och nedvärderande. Sexuella trakasserier skiljer sig från vanlig flirt genom att de är ovälkomna.(1)

Det gemensamma för trakasserier är att de gör att en student känner sig förolämpad, hotad, kränkt eller illa behandlad. Trakasserier är ett beteende som är ovälkommet. Det är du som är utsatt för trakasserier som avgör vad som är kränkande och vad som gör att studiemiljön känns otrygg. Samma beteende kan alltså uppfattas som trakasserier av en student medan en annan inte alls behöver bli illa berörd.(2)

Transsexualism med diskrimineringsgrunden kön avses att någon är man eller kvinna. De som tänker byta kön permanent eller har bytt kön skyddas också utifrån diskrimineringsgrunden kön.(3)

I högskoleförordningens första kapitel (§ 7b) kan en läsa att ”Högskolan ska i sin årsredovisning beskriva vilka åtgärder som har vidtagits för att utveckla studentinflytandet och hur detta inflytande har fördelats och utvecklats ur ett jämställdhetsperspektiv.” (4)

VAD KAN DU GÖRA?

Om du som student blir trakasserad av en annan student och berättar det för ditt lärosäte är de skyldiga att starta en utredning. I det här fallet hade högskolan egentligen skyldighet att göra en utredning om huruvida det förekom trakasserier och i så fall sätta stopp för dem. Om du säger till och det inte händer något kan du göra en anmälan till diskrimineringsombudsmannen (DO). För mer information om hur du anmäler gå till sidan 45.

PRATA MED DIN KÅR

Studentkårerna runt om i hela Sverige bedriver ett aktivt jämställdhetsarbete på ditt lärosäte. Det kan bland annat handla om att delta i utformandet av högskolans likabehandlingsplan och att stödja enskilda studenter som blivit utsatta för diskriminering. Vill du ha hjälp eller själv aktivt arbeta med att förbättra jämställdhetsarbetet på din högskola, kontakta din lokala kår!

ATT VARA TYST

När jag studerade till sjuksköterska var jag nästan den enda killen i min seminariegrupp. På hela programmet var det väldigt få killar. Jag tyckte ändå att det kändes som att vi fick extra mycket uppmärksamhet på föreläsningarna och under seminarierna. Jag ville testa om det berodde på bara det faktum att jag var kille. Under en kurs satt jag därför helt tyst under alla seminarier. När kursen var slut trodde jag att jag låg lite risigt till. Men istället fick jag beröm för att jag hade varit så duktig och aktiv under alla seminarier.

Omar, student

Testa! Vad tror du skulle hända om en tjej gjorde motsvarande experiment i en grupp med tjejer i minoritet? Vad tror du skulle hända om du testade detta i din seminariegrupp?

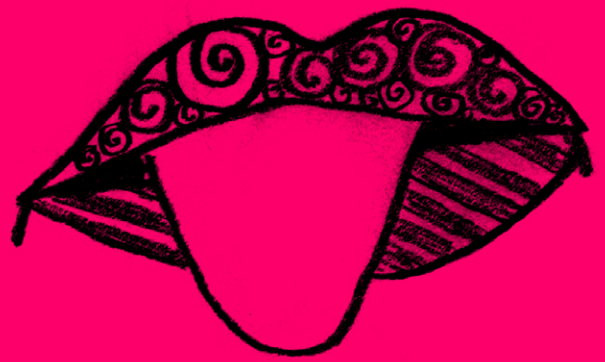

PYRRHUSSEGERN

Det är fjärde seminariet i statsvetenskap i c-kursen, läraren har börjat gå igenom de PM vi har lämnat in. Temat är Gulfkriget. Efter genomgången ställs några öppna diskussionsfrågor. Ivriga händer åker upp i luften. En vild diskussion utbryter.

I vår klass är det en till synes jämn blandning av studenter – äldre och yngre, kvinnor och män med olika etnisk bakgrund. Seminariet avslutas och vi går i smågrupper för att äta lunch. Spridda kommentarer om USA:s agerade i Kuwait hörs i korridoren.

Jag hade under mina första tre år på högskolan aldrig funderat över talutrymme, vem och hur studenter får utrymme att delta i de samtal som förs under ett seminarium. Min inställning var alltid att om man inte tar utrymme så får man inget, en djungelns oskrivna lag i högskolan.

När vi går mot lunchmatsalen funderar jag på det jag precis har upplevt under seminariet om Gulfkriget. Den totala dominansen som männen/killarna hade över talutrymmet under seminariet. Vi avbryter, argumenterar hänsynslöst, pratar högt, upprepar lärarens beskrivningar och gör dem till våra. Är det vad den akademiska friheten innebär? Att få agera fritt på andras bekostnad?

Att betrakta ett seminarium var för mig verkligen ett uppvaknande, inte bara det faktum att se hur det verkligen går till när män premieras för sitt sätt att ta plats utan även hur det är att faktiskt lyssna, just det att bara lyssna, att anstränga sig för att förstå

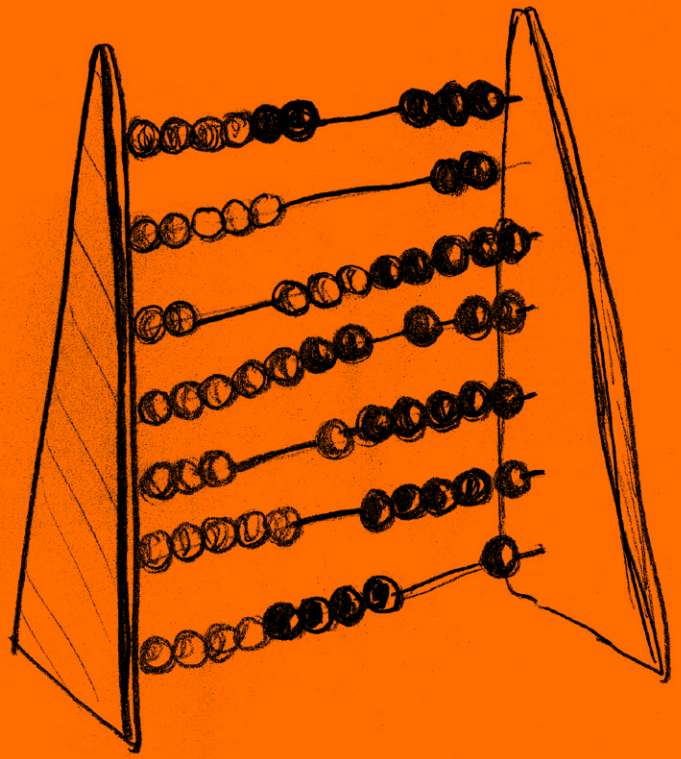

andra åsikter och sätt att reflektera. I vanliga fall tar ivern över och koncentrationen på vad andra säger försvinner helt, det viktiga blir att få säga vad jag tyckte och tänkte.

I en högskola som strävar efter en mångfald av åsikter och perspektiv, där varje student ska ha lika rätt och möjlighet att tillgodogöra sig en utbildning är seminariesituationer som tagna från en annan tidsålder. När den framfusiga och högljudda premieras och de andra får stå tillbaka reproducerar högskolan de strukturer som föder ojäställdheten. Det betyder inte att alla män är burdusa och alla kvinnor är tysta, men sitt själv och lyssna så kommer du förstå vad jag menar. Om du fortfarande inte tror mig, ta med ett tidtagarur och räkna så kommer alla tvivel vara som bortblåsta.

Men att normen om att talförhet är detsamma som kunnighet är för oss män en pyrrhusseger*. Vi lär oss inte mer för att vi pratar högre, viftar ivrigare, eller avbryter mer. Trots detta är det sällan inom högskolan man hör talas om tallistor, rundor eller andra sätt att skapa lika förutsättningar för att både lyssna och att tala.

Trots denna insikt är det vansinnigt svårt att leva som man lär. Inte bara för jag fortfarande har den inlärda ivern i mig utan även för att det ofta förväntas av oss män att vi bryter tystnaden och har en åsikt. Jämställdhet är allas ansvar och det innebär också allas ansvar att både lyssna och skapa utrymme för att alla ska få göra sin röst hörd, för då är segern både mest rättvis och som störst.

Andreas, student

*En pyrrhusseger är en dyrköpt seger, en seger med stora egna förluster. Innebörden i uttrycket kan även vara att resultatet av "segern" visar sig leda till en förlust längre fram. Uttrycket härrör från Pyrrhus, som efter ett framgångsrikt slag mot romarna år 280 f.Kr. skall ha yttrat: "En sådan seger till, och jag är förlorad."

VAD KAN DU GÖRA?

Ett bra diskussionsklimat är i första hand föreläsarens uppdrag att skapa, men du kan hjälpa till genom att påtala att inte alla får komma till tals. När talartiden är jämt fördelad mellan könen så uppfattar de allra flesta, män och kvinnor, att kvinnor talar mycket mer än männen. Därför kan det vara en bra idé att ta med ett stoppur och klocka talartiden. Många är helt omedvetna om att de talar mycket eller att de använder härskartekniker och att säga ifrån kan vara en bra början till en förändring.

HÄRSKARTEKNIKER

"Det är inte du som är dum- det är någon som gör dig dum!"

Berit Ås, grundare av begreppet härskartekniker.

Härskartekniker är metoder för att behålla eller skaffa sig negativ makt över andra människor eller sätt att hävda sig själv genom att förtrycka andra individer.(5) Härskartekniker utövas på flera plan inom universitetsvärlden idag. Om vi inte arbetar för att förändra detta så kan det gå så långt att studenter hoppar av sina studier för att de inte blir bemötta på ett bra sätt.

Idag diskuteras flera olika härskartekniker och hur de används mellan och inom olika grupper. Det finns olika bekräftartekniker som kan beskrivas som motsatsen till härskarteknikerna. Båda sortens tekniker kan användas för att ge sig själv, eller en grupp mer makt över andra. Antingen straffas eller premieras en viss grupp framför en annan. Teknikerna används både på individ- och samhällelig nivå. I en seminariegrupp kan det märkas genom att en person främjar eller minskar en annan persons handlingsutrymme. Inom grundutbildningen är ett exempel genom att en som student oftast får det lättare om en håller sig till den förväntade normen.

De ursprungliga härskarteknikerna som Berit Ås redan 1976 identifierade är fem stycken.

1. OSYNLIGGÖRANDE

Tänk att du pratar under ett seminarium samtidigt som några deltagare prasslar med papper, messar, viskar med varandra eller tittar på något annat. Du får ingen respons på det du säger. Eller att de andra i din grupp under en presentation glömmer att säga ditt namn. Att inte ge dig någon uppmärksamhet eller att visa att det du säger inte är viktigt, kallas osynliggörande.

Fundera på vilken motstrategi du kan använda om du blir utsatt för ett osynliggörande? Motstrategier handlar om hur du kan agera när du blir utsatt för en härskarteknik, genom att synliggöra, intellektualisera och påtala det som sker.(6)
Det kan till exempel vara att du säger: *Det är viktigt för mig att ni lyssnar eller nu glömde du presentera mig, jag heter…*

Synliggörande – visa att du lyssnar, ge gensvar och konstruktiv kritik. Uppmärksamma de andra i gruppen.

2. FÖRLÖJLIGANDE

Denna härskarteknik handlar om att en gör sig lustig på någon annans bekostnad, att skoja över någons beteende eller att förringa någon eller någons arbete. Ofta är det subtila skämt som inte är avsedda att verka förminskande även om de får den effekten.

Vad tror du är en bra motstrategi mot förlöjligande? Förvånansvärt ofta räcker det med att upprepa det personen sa och ifrågasätta det. Kanske tänkte sig hen inte för och får genom att du ifrågasätter en chans att förklara vad hen menade egentligen.

Till exempel: Hur tänker du när du säger att min uppsats var bra ”trots allt”?

Respektera – stötta varandra och ställ frågor.

3. UNDANHÅLLANDE AV INFORMATION

Att undanhålla information kan till exempel innebära att du får information om förändringar i kurslitteraturen inför seminariet alldeles för sent för att hinna förbereda dig, eller att de andra kursdeltagarna har ett förseminarium utan dig. Det innebär att du inte kan komma till seminariet tillräckligt eller lika förberedd som de andra deltagarna.

Om du är med om en liknande situation, tänk på att påpeka att du inte har fått all information och kräv att få rätt information i god tid nästa gång.

Informera & inkludera – tänk på alla informella tillfällen då ni utbyter information och alla inte kan vara med.

4. DUBBELBESTRAFFNING

Dubbelbestraffning innebär att skapa en känsla av att vad du än gör så är det fel. Är du noggrann får du höra att du är petig, är du bestämd kallas du bitchig och är du en god lyssnare avfärdas du som svag.

Hur kan du bryta mönstret? Genom att fundera över och förstå sig själv och sina egna prioriteringar kan man lättare bemöta en dubbel bestraffning. Diskutera i gruppen och klargör för de andra och dig själv vilka dina prioriteringar är.

Dubbel belöning –Börja med att påminna sig själv om att alla alltid gör så gott de kan, utifrån sina förutsättningar. Blir något fel är det lika ofta förutsättningarna som personen som det är fel på. Om du är bejakande och belönande mot andra är det lättare att också vara det mot sig själv. Ibland dömer vi ändå oss själva hårdast – då kan det vara bra att öva genom att vara stöttande mot andra först.(7)

5. PÅFÖRANDE AV SKULD OCH SKAM

Den femte härskartekniken innebär att någon annan får dig att känna skam och skuld för en handling, en egenskap, en händelse eller en situation, trots att det inte är du eller din person som är den utlösande faktorn till händelsen eller situationen. Denna härskarteknik är besläktad med den fjärde tekniken dubbelbestraffning och är liksom denna i viss mån mer diffus och svårfångad än de tre första kategorierna. Att påföra någon skuld och skam kan dock beskrivas som det sammanlagda resultatet av att ha blivit utsatt för de föregående fyra härskarteknikerna: Den som inte får information utan blir osynliggjord, förlöjligad och dubbelbestraffad kan till slut inte annat än att internalisera detta budskap och känna skuld och skam.(8)

Hur gör en för att ta sig ur en känsla av skuld och skam? Det viktigaste är att identifiera om skulden och skammen påförts dig av någon annan, eller om det är dina egna krav och förväntningar som spökar. Ofta är det en kombination. Försök ta hjälp av andra i liknande situation som din.

Avlastning och bekräftelse
- Motsatsen till att påföra någon skuld och skam är att ge bekräftelse, uppbackning och stöd. Istället för att kommentera att någon gör för lite, uppmärksammar du det positiva som personen bidrar med. Det är nära kopplat till strategin med dubbelbelöning.(9)

HÄRSKARTEKNIK		MOTSTRATEGI		BEKRÄFTARTEKNIK
Osynliggörande	»	Tag plats	»	Synliggörande
Förlöjligande	»	Ifrågasättande	»	Respekterande
Undanhållande	»	Korten på bordet	»	Informera
Dubbel bestraffning	»	Bryta mönstret	»	Dubbel belöning
Skuld och skam	»	Intellektualisera	»	Bekräfta rimliga normer

Nu kan du uppmärksamma när andra och du själv använder härskartekniker. Du kan börja använda dig av tekniker som gynnar alla deltagare i din grupp. Normer och maktstrukturer finns för att vi upprätthåller dem med vårt beteende, bryt en norm idag!

FUNDERA OCH TESTA DIG SJÄLV, DIN GRUPP ELLER DIN LÄRARE!

- Vilka härskartekniker använder jag?
- Vad ska jag göra för att sluta med det?
- Vilka härskartekniker använder andra studenter i min grupp?
- Vilka härskartekniker använder din lärare?
- Vilka motstrategier kan jag använda?
- Vilka bekräftartekniker kan jag använda?
- Mot vilka använder jag/andra studenter/läraren härskartekniker?
- Mot vilka använder jag/andra studenter/läraren bekräftartekniker?

DISKUSSIONSTEKNIKER

Vem säger att seminariediskussioner alltid måste se ut på ett visst sätt? Det är sedan länge bevisat att olika mötesformer bidrar till effektivare, mer kvalitativa och inkluderande möten. Här finns några olika tekniker ni kan testa. Föreslå dem till din seminarieledare eller testa själv med din studiegrupp!

Bikupor Diskutera en fråga först två och två och sedan i helgrupp.

Debatt Låt halva gruppen argumentera för en tes eller metod och andra gruppen emot

4-hörn till exempel seminarieledaren gör ett påstående och ger sedan 3 olika svarsalternativ och lämnar ett alternativ öppet. Seminariedeltagarna måste sedan välja ett ”hörn” och förklara varför hen valde ett visst hörn. Seminarieledaren kan först låta deltagarna i samma hörn prata ihop sig. Valet av hörn kan till exempel sedan vara utgångspunkten för den PM gruppen ska skriva.

Visste du att?

… på Arbetsterapeut-, Barn- o ungdomspedagog-, Barnmorske-, Biomedicinska analytiker-, Dietist-, Hippolog-, dans-, Landskapsarkitekt-, Logoped-, Optiker-, Receptarie-, Sjuksköterske-, Socionom-, Tandhygienist- och Veterinärprogrammet är mellan 80 och 100 % av studenterna tjejer.(10)

Vill du veta på vilka fler program majoriteten är tjejer? gå in på
www.hsv.se » statistik » statistik i högskolan » jämställdhet

Och att...

… andelen kvinnor av nybörjarna på lärarutbildningen sedan 1993 har varit 75 %. Utbildningarna för att bli lärare för yngre åldrar har mellan 80 och 90 % kvinnliga nybörjarstudenter. Under 80-talet var det fler män än kvinnor som studerade till ämneslärare inom matematik, naturkunskap och samhällskunskap men under 2000-talet blev kvinnorna i majoritet. Mer om den sneda könsfördelningen inom lärarutbildningen kan du läsa i Högskoleverkets rapport *Man ska bli lärare!*

Högskoleverket skriver att det är en nationell angelägenhet att förändra den sneda könsfördelningen inom lärarutbildningarna och att det primärt är en fråga om jämställdhet. ”Det handlar idealt om att både pojkar och flickor ska uppleva att utbildningsvalet är fritt och obundet av konventioner och föreställningar om manliga och kvinnliga yrkesområden.” Som förslag på åtgärder skriver de bland annat att lärosätet ska ha jämställdhets- och genusperspektiv i utbildningen, en större mångfald av undervisnings- och examinationsformer och uppmuntra och stödja manliga nätverk och mentorer i anslutning till lärarutbildningen. (11)

DOM DÄR ANDRA

Under våren 2010 läste jag kursen *Genus och sexualitet* på ett universitet, och den situation som jag nu kommer beskriva utspelade sig under ett litteraturseminarium på denna kurs. Vi hade läst Matti Bunzls bok Symptoms of modernity: Jews and Queers in late twentieth century Vienna. Boken är en historisk och kulturell studie av judar och homosexuella i Wien, och hur deras liv och situation har ändrats under senare hälften av 1900-talet.

En stund in i seminariet lade jag märke till hur deltagare börjar prata om judar och homosexuella som ”dom där”. ”Dom där homosexuella tänker kanske…” eller ”dom där judarna tycker kanske…” var uttryck som blev mer och mer vanliga under diskussionen och även seminarieledaren började också använda samma typ av språk. Även om vi på seminariet inte kände varandra eller på något sätt skulle kunna veta om det var så, gjorde gruppen ett antagande om att det varken fanns judar eller homosexuella i rummet och började därför prata om ”dom där andra”.

På rasten under seminariet gick jag iväg tillsammans med en vän för att köpa kaffe och vi pratade om att vi båda hade lagt märke till hur gruppen börjat prata om judar och homosexuella som ”dom där”. När seminariet återupptogs efter rasten och vi kom in på att prata om synliggörande och att vissa handlingar kan ses som politiska bad jag om ordet. Även om jag inte själv vill definiera mig som varken homo- eller heterosexuell, fast på det sätt jag väljer att leva ut min sexualitet skulle klassas som hetero, så låtsades jag komma ut för gruppen. Jag gjorde en jämförelse med att ett heterosexuellt par skulle kunna gå ut på stan och hålla varandra i handen eller sitta på ett kafé och kyssas. Men om jag skulle gå ut med min pojkvän och göra samma saker så skulle folk reagera starkare på det och kunna se dessa handlingar som politiska.

Heteronormativiteten är så pass stark i vårt samhälle att så fort det är någon som bryter mot den så uppstår en reaktion. Reaktionen kan visa sig på många olika sätt, det kan vara att någon ropar något efter personerna, kollar lite extra eller som i detta fall, då gruppen av studenter ändrade sitt språk. Gruppen slutade prata om ”dom där” judarna och homosexuella, för helt plötsligt så fanns det någon som var homosexuell närvarande i gruppen.

Simon, student

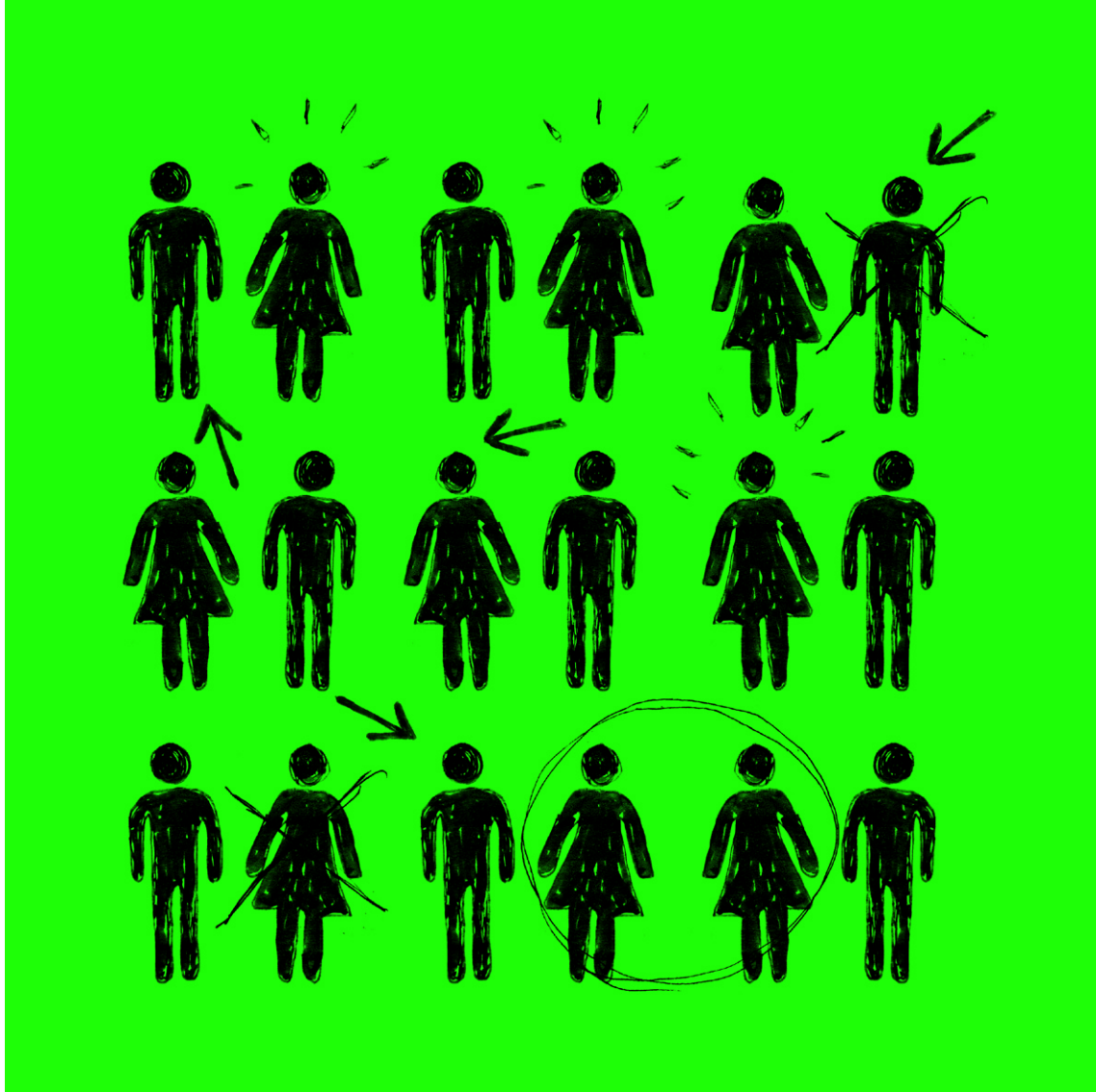

SPRÅK SOM MAKT

Att språk är kopplat till makt är något som de flesta institutioner är överens om. Kärnan av relationer binds ihop med kommunikation och för att kunskapen ska gå vidare pratar och skriver vi. Vi låter våra ord lämna våra munnar, söka sig till ett öra som i hjärnan filtreras som vatten som kan bli till kaffe till exempel. Men det händer ibland att orden flyter igenom fel filter så att kaffet bara blir blask. Språk som placeras i ett sammanhang där det finns en annan överenskommelse om vad språk betyder eller vad för slags språk som är väsentligt, språk där det förutsätts och antas underliggande saker om varandra eller om vad vi antas vara intresserade att prata om.

I mitt aspirerande till att bli en beläst kvinna, kompetent nog att surfa kring många viktiga händelser och idéer läste jag några terminer på en institution där sådan kunskap erbjuds. Jag skrev en uppsats rörande postkoloniala relationer, med en frågeställning jag inte på rak hand minns. Men vad jag minns är att jag njöt av dess praktfulla elegans, som jag välförtjänt fått fram genom lång tids slavgöra. Vid min opponering fick jag berättat för mig att mitt språk var för krångligt, komplicerat och att det var ett språk som inte hörde hemma på den institutionen. Opponenterna tillsammans med läraren kliade sig plågat med bekymmersrynkor. Varför hade hon skrivit ”och/eller” i samma mening? Varför fick de ingen fotnot vid sökorden så de kunde få förklarat vad intersektionalitet eller androcentrisk betydde, och varför skrev hon femininitet i pluralis?
Där satt jag med de andra uppsatserna och fattade hälften av Erasmus dårlära, där

språket som beskrev försokraterna var det mest effektiva gratissömnmedel som existerar och jag kunde i all sanning inte klura ut hur tiden och rummet egentligen existerade, som någon annan uppsats diskuterade. Men det var min uppsats som inte kommunicerade med läsaren, och missförstå mig inte, är det något jag är bra på inom akademin är det uppsatsskrivande.

Som poststrukturalistisk genusvetare som besatt känner vansinnig lycka så fort jag får prata om frågor rörande femininitet, kropp och materialitet har mitt språk uppfostras och slipats i förhållande till den kunskap jag vill svarva fram. Språkkoder och teoretiska ingångar som styr mina fingrar på tangentbordet eller min gälla röst när jag väljer att föra fram dem verbalt. Utifrån det vet jag att min uppsats inte hade något problem med kommunikation, utan att språk har allt med politik att göra och med lojalitet. Språket berättar vad vi kan utmana även om utmaningen ibland kan bli som ett misslyckat trollerietrick där tallrikarna inte står kvar när en drar bort duken, om det skulle utmana för mycket.

Maria, student

Fundera på hur du skriver

När använder du ordet man? När använder du ordet kvinna? Skulle du till exempel skriva fotboll och tjejfotboll? Skulle du skriva sjuksköterska och manlig sjuksköterska?

Att normen och makten i samhället samverkar är tydligt i språket vi använder. Vem syftar vi egentligen på när vi skriver man? Och vem har rätt att ifrågasätta språket och normen?

JÄMSTÄLLDHETSORDLISTA

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det förutsätter samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter på livets alla områden.(12)

GENUS

En persons sociala kön. Anses av många vara socialt och/eller kulturellt konstruerat. Är även en beskrivning och teoribildning om könsrollen.

HBT

Förkortning för homo-, bi- och transsexuell. Används som samlingsbegrepp för kategorier som faller utanför heteronormen. En del organisationer använder begreppet HBTQ, där Q:et står för queer.

HETEROSEXUELL / HETEROSEXUALITET

En person som är heterosexuell är sexuellt och känslomässigt intresserad av personer av motsatt kön. Detta är en sexuell läggning.

HETERONORMATIV

Norm som utgår från att alla är och agerar på ett sätt där män är intresserade av kvinnor och tvärtom samt att allt som inte är på detta sätt är avvikande och/eller onormalt. Kan vara både medveten och omedveten. Detta är en social norm.

HOMOSEXUELL / HOMOSEXUALITET

En person som är homosexuell är sexuellt och känslomässigt intresserad av personer av sitt egna kön. Detta är en sexuell läggning.

HOMONORMATIV

Norm som utgår från att alla är och agerar på ett sätt där män är intresserade av män och kvinnor intresserade av kvinnor samt att allt som inte är på detta sätt är avvikande och/eller onormalt. Kan vara både medveten och omedveten. Detta är en social norm.

INTERGENDER

är en person som definierar sig som båda, mellan eller bortom de två könskategorierna man och kvinna. Detta är en könsrollsidentifikation. (13)

INTERSEKTIONALITET

innebär att se hur flera maktstrukturer samverkar. Det är inte tillräckligt att endast fokusera på kön – vi måste också se hur klass, social bakgrund, etnicitet, sexualitet, funktion med mera spelar in i vår sociala position. (14)

INTERSEXUELL

En person som är intersexuell är född med inre eller yttre könsorgan som inte enbart är manliga eller kvinnliga. Det gör att man från födseln inte alltid kan avgöra om barnet är en flicka eller pojke. Sjukvården använder begreppet DSD, som står för Disorder of Sex Development. En rad olika tillstånd ryms inom begreppet DSD, bl.a. androgenokänslighet och Klinefelter. Ca ett barn per 1 500 föds med DSD.

KÖN

En persons kön. Omtvistat begrepp som för vissa betyder “biologiskt kön” och för andra beskriver en persons biologiska, sociala och mentala kön.(15)

KÖNSIDENTITET

Vad en utifrån sitt självupplevda kön identifierar sig som.

KÖNSUTTRYCK

Hur en utrycker sitt kön socialt, genom till exempel kläder, handlingar och språk.(16)

NORMER

är oskrivna regler för hur människor förväntas bete sig, säga, tycka, göra och se ut. Normer finns inom alla delar av samhället, även inom högskolan, och påverkar hur vi beter oss mot varandra. Ibland skapar normer obehag för dem som inte anpassar sig eller på något vis bryter mot dem, och ibland underlättar normer samspelet mellan människor. Normer har sett olika ut genom historien och ser också olika ut inom olika delar av högskolan. De flesta anpassar sig till gällande normer omedvetet. Oftast är det svårare att upptäcka normen om en är en del av den. Bryter en mot normen märks det. Normkritiskt perspektiv innebär att man försöker synliggöra normen och fokusera på den snarare än att tala om det som till synes avviker. Genom att titta på normen kan vi se vilka som privilegieras i samhället och på så vis arbeta mot snedfördelning av makt.

TRANSPERSON

Ett samlingsbegrepp som vanligtvis avser individer vars könsidentitet och/eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerades för dem vid födseln. Bara den som själv identifierar sig som transperson är det. I begreppet ingår vanligtvis dragqueens, dragkings, intersexuella, transgenderister, transsexuella och transvestiter.

QUEER

Kan ses som ett förhållningssätt till samhället och ett ifrågasättande av normer kring kön och sexualitet. Det kan också vara en identitet. En del använder ordet queer som ett sätt att förklara att de är icke-heterosexuella eller könsöverskridande.(17)

OVÄLKOMMEN

Jag har killkompisar som har hoppat av sin lärarutbildning för de har mått så dåligt. De kände sig inte välkomna på sin praktikplats. De blev gullade med och kände sig som något slags alibi. De kände sig inte hemma. Så nu läser de något annat.

Anna, student

Tänk på att om du är en del av normen är det lättare att bryta mot den! Det kan till exempel vara lättare för professorn att ge nya studenter plats än för studenterna att ta plats.

Fundera kring dig själv. Vilka normer ingår du i och är en del av, omedvetet eller medvetet? När upprätthåller du normen? När är du inte en del av normen?

I Sverige är till exempel heteronormen en stark social norm. På universiteten finns det en stark norm kring kill- och tjejutbildningar.

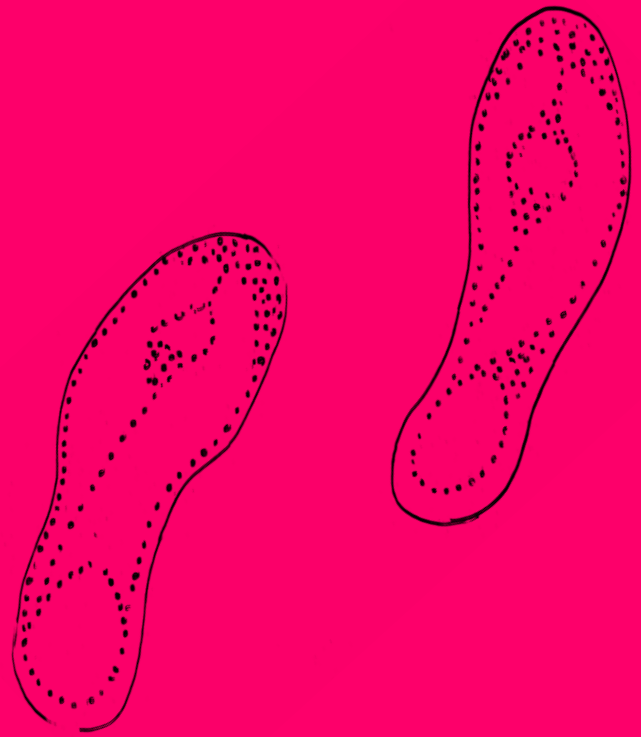

DAM- OCH HERRTOALETTER

Några kvinnliga skratt trängde igenom toalettdörren. Det slog mig att jag satt inne på damtoan. En stark känsla av att vara på fel plats spreds genom kroppen. Något till min förvåning upplevde jag mig anklagad för att vara inkräktare och för att ha tagit mig in på förbjudet territorium. Jag skyndade mig snabbt ut så ingen skulle märka mitt misstag. Efter detta började jag undra varför jag upplevde ett egentligen ganska litet misstag som ett inkräktande och varför det gav upphov till obehagskänslor. Detta är ju inte ett fall av diskriminering men det är en upplevelse av när ens könstillhörighet är avgörande för var man får vara och inte. Vid närmare eftertanke så är det få platser i vårt samhälle där man konsekvent aldrig är, som t.ex. det motsatta könets toalett och omklädningsrum. Som man vet jag lite om vad för sociala regler som gäller och hur kvinnor interagerar på denna plats. Dam/herr-toaletten är en avskild plats för det motsatta könet.

Intressant är att det inte är självidentifikation som är det centrala för uppdelningen av toaletterna. Motsatt från vad skylten som pryder våra toaletter säger så är det inte vad för kläder man har på sig, utan biologiskt kön som är det avgörande. Aldrig annars ser vi biologiskt kön som den princip som ska bestämma var man får vara och hur man ska

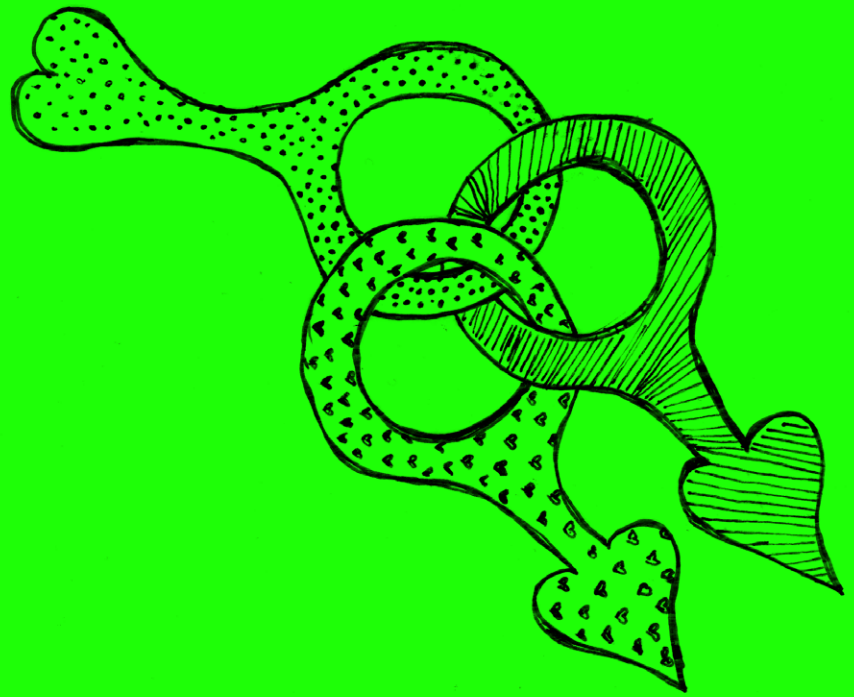

bygga offentliga byggnader (inklusive universitet). Toaletter verkar vara ett vedertaget undantag. Är det så att våra normer kring toaletter bygger på en osund uppdelning mellan könen?

Bör man överge könsdefinierade toaletter?

Jag tror inte svaret på frågan är uppenbar. Toaletter och omklädningsrum verkar vara trygga platser. Ett möjligt argument till varför man bör ha könsuppdelade toaletter är att unisextoaletter skulle skapa en osäker plats, en potentiell frizon för sexuellt våld. Är det snarare så att könsuppdelade toaletter är ett nödvändigt ont i en ojämställd värld?

Vi verkar stå inför problemet att könsuppdelade toaletter behövs under nuvarande köns- och genusstrukturer, även om de samtidigt stödjer de strukturer som skapar dessa problem. Könsuppdelade toaletter tycks stödja nuvarande köns- och genusstrukturer. Att dela upp människor skapar olika sorts erfarenheter och vissa bestämda jargonger. Ett ofta framfört argument för vikten av blandade grupper är att könsstereotypa, sexistiska och homofobiska jargonger frodas i könsuppdelande miljöer.

Ett första steg mot en lösning på dessa problem vore att offentliga byggnader borde ha tre alternativ istället för två toalettalternativ. Ett unisexalternativ skulle medföra flera positiva effekter. För det första skulle det vara början till en omvandling mot att vårt offentliga utrymme inte längre vore uppdelat efter könsidentitet. För det andra skulle man undvika att de som inte vill identifiera sig som det ena eller det andra könet tvingas välja.

Alexander, student

Visste du att?

… på Officers-, Sjöingenjörs-, Sjökapten-, och Skogsmästarprogrammet är mellan 80 och 100 % av studenterna killar.

… på Civilekonom-, konst och design-, scen och medier-, Musik-, Läkar-, Organist-, och sjukhusfysikerprogrammet är det nästan lika många tjejer som killar som studerar.

Vill du veta hur många tjejer och killar läser som ditt program? gå in på: www.hsv.se » statistik » statistik i högskolan » jämställdhet

KILL- OCH TJEJMIDDAGAR

Ja, asså jag vet inte. Jag tycker att vår utbildning är jämställd. Vad jag har upplevt så är den det. Det enda jag kommer på är när man är ute på kravall eller studentklubb. Enligt min erfarenhet är vakterna oftast hårdare mot killar, kanske för att killar brukar vara mer våldsamma. Man brukar också få vänta längre i baren på att få beställa som kille.

Vad man nu menar med jämställdhet? Vi hade till exempel tjej- och killmiddagar innan under nollningen. Killarna serverade på tjejmiddagarna och tvärtom. Servitörerna skulle vara lättklädda och showa för gästerna. När killarna serverade var de mer avklädda än tjejerna som serverade. Så har det alltid varit. Frågan är varför det är så? Sedan anmäldes det av en person. Hon menade att om man varken kände sig som kille eller tjej så visste man inte vilken middag man skulle gå på. Nu kallas det blå och rosa middagar istället. Och alla som vill får gå på vilken middag de vill.

Jag tror man tänker mycket kring uppdelning när man tänker på jämställdhet. Det ska alltid vara en av varje. Så är det hos oss. Vi har till exempel en klassmamma och en klasspappa. Lärarna försöker också alltid dela upp oss 50/50. Jag tycker inte att de behandlar oss olika. De pratar aldrig särskilt om att det är några skillnader mellan killar och tjejer. Fast det är mycket färre tjejer på vårt program. De har alltid med en fråga i kursutvärderingen - om det var jämställt? Det känns som att lärarna försöker, och tycker att jämställdhet är viktigt, men att de tar upp det på en ganska ytlig nivå. Studenterna själva gör en egen kursutvärdering som jag tycker går lite mer på djupet. Den var jag ansvarig för under två terminer. Den utvärderingen kan även nya studenter få kolla på innan de söker till kursen eller programmet. Den är helt anonym. Då ställer vi frågor som till exempel: Favoriserades killarna eller tjejerna? Hur var studiemiljön?

William, student

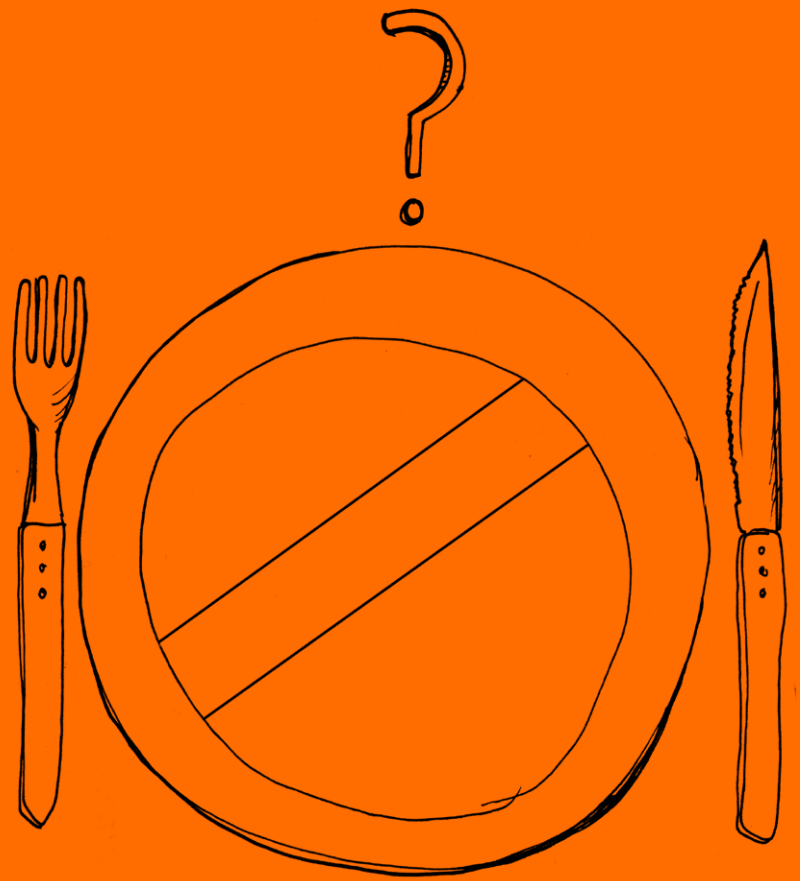

VAD SÄGER LAGEN?

I högskolelagen står att: "I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas och främjas."

VAD KAN DU GÖRA?

Fundera på de kursutvärderingar du brukar fylla i. Brukar era utvärderingar ta upp frågor kring hur jämställd kursen har varit? Hur är frågorna formulerade?
Säg åt din professor eller kursansvarig att de ska ta med frågor i kursutvärderingen som tar upp hur jämställd kursen har varit.
Förslag på frågor:
– Kommer alla, oavsett kön, lika mycket till tals under seminarierna?
– Vilka representeras och hur är representationen av män och kvinnor i kurslitteraturen?

VAD TYCKER DU? VAD ÄR JÄMSTÄLLDHET?

Såhär skriver till exempel Statistiska centralbyrån om kvalitativ och kvantitativ jämställdhet:

Kvantitativ jämställdhet innebär en jämn fördelning mellan kvinnor och män inom alla områden i samhället, t.ex. inom olika utbildningar och maktpositioner. Finns det mer än 60 procent kvinnor i en grupp är den kvinnodominerad. Finns det mer än 60 procent män i en grupp är den mansdominerad.

Kvalitativ jämställdhet innebär att både kvinnors och mäns kunskaper, erfarenheter och värderingar tas tillvara och får berika och påverka utvecklingen inom alla områden i samhället.(18)

ATT GÖRA EN HEL KLASS TILL SEXOBJEKT

Nytt seminarium, igen, samma man. Jag visste att jag skulle ta emot samma typ av information och att hans agerande skulle vara likadant som tidigare lektioner. Han, mannen med 30 års erfarenhet av läraryrket, historikern som inte skulle bli lärare men gillade läraryrket så mycket att han blev lärare.

Denna lektion pratade han återigen. Han pratade, vi skulle lyssna. Jag försökte anstränga mig för att få ställa en fråga återigen, få ifrågasätta det han sa och jag försökte lyssna och förstå vad han ville komma fram till. Jag ansträngde mig för att inte skrika rakt ut: ”fan, vad menar du?”

Istället fortsatte han prata. Han berättade oftast om gamla lyckade undervisningssituationer som han själv varit med och skapat och varit en del av. Om hur elever reagerat, men oftast pratade han om alla svåra situationer som han hade lyckats lösa och på så sätt kunde han briljera kring sin gamla tid som lärare. Han berättade aldrig om sina egna misslyckanden och gav oss aldrig möjlighet att diskutera eller analysera hans berättelser. På flera sätt var hans berättelser som långa sagor. Han var en bra berättare. Han var en enastående talare och på så sätt kunde hans berättelser handla om egentligen ingenting alls.

Denna gång valde han att berätta om en annan manlig lärare som skulle vikariera på en internatskola i Sveriges djupaste skogar. Han berättar ingående om hur långt in i skogen läraren fick åka och om hur nyutexaminerad och ung den här läraren var. Vidare berättar han att klassen han ska ha undervisning med är en klass med bara tjejer då skolan bara är för kvinnliga elever. På något sätt får han denna korta historia att bli lång genom att berätta om hur internatskolor brukar fungera och varför denna skola bara var för tjejer. Han byggde upp historien kring att läraren var just ung och manlig och att tjejerna på skolan sällan träffade män då de knappt hade några manliga lärare, och om så var fallet var de framförallt inte unga. Han pratade vidare, om vi kunde förstå hur

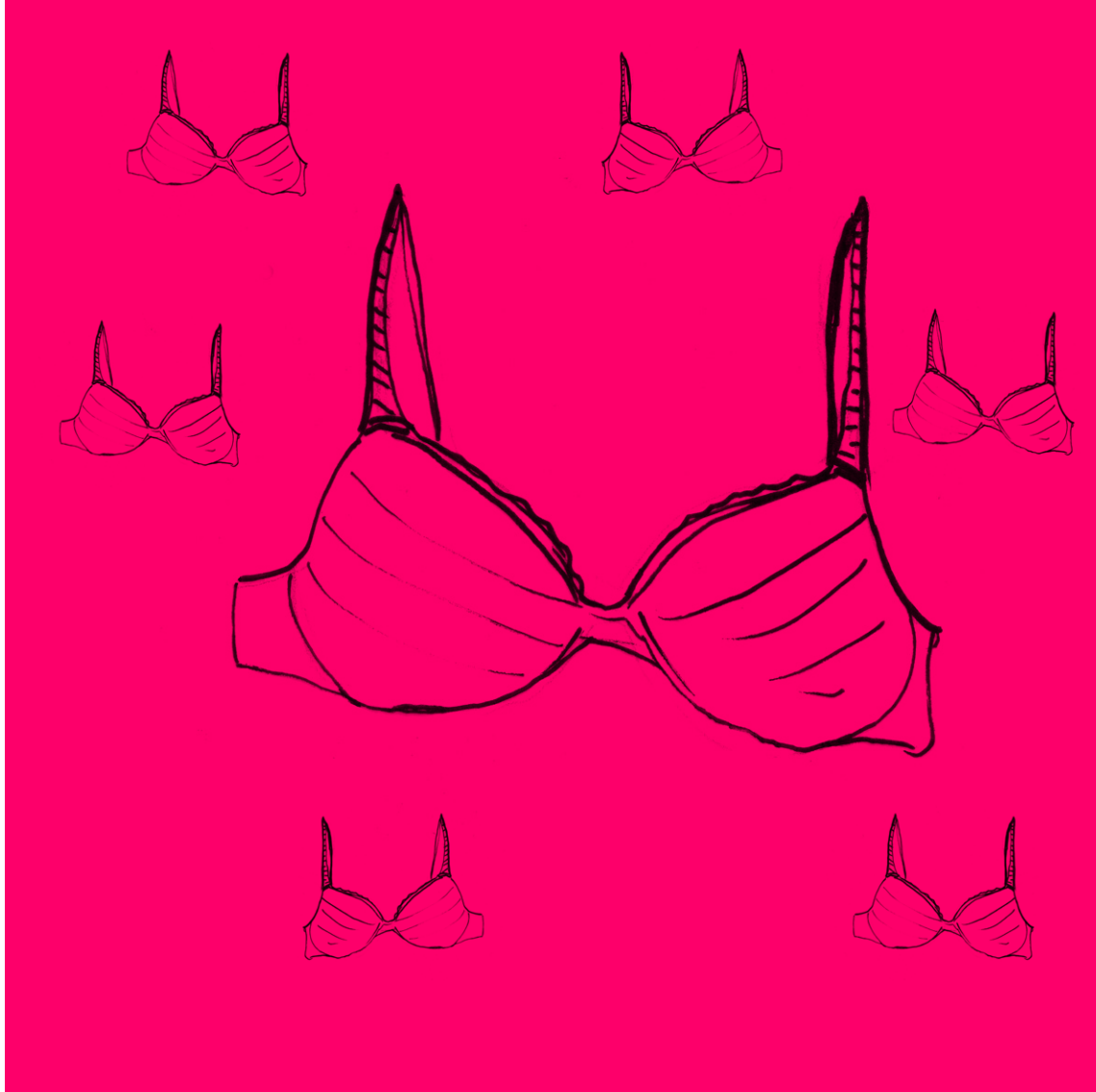

tjejerna ”förberedde sig på den unga manliga lärarens ankomst”. Nej, det kunde jag inte förstå tänkte jag tyst fast jag ville skrika högt. Jag ville även fråga vad denna heteronormativa och könsstereotypiserande berättelse skulle ha för poäng för oss som lärarstudenter. I detta skede var jag redan rasande. Men jag hade redan diskuterat med honom så många gånger innan att jag visste att det inte skulle vara någon idé att ens försöka starta någon slags diskussion, för han skulle ta över och snabbt se till så att jag inte skulle få en syl till i vädret. Därför höll jag käften och var väldigt arg. Jag visste inte att han då skulle kläcka ur sig, som poängen med denna historia, ”ja och när läraren kom in i klassrummet satt det 16 stycken 15 åriga tjejer utan tröjor och utan bh och tittade på honom” . Det blev tyst i seminarierummet. Jag tittade på honom, läraren, som sedan fortsatte lite vänd åt de få manliga studenterna i rummet: ”så ni killar måste vara beredda på att som manlig lärare kan vad som helst hända och ni måste tänka till hur ni ska hantera detta”. Jag tittade på tjejen bredvid mig i klassrummet, våra ögon möttes. Vi gick ut ur klassrummet och väl inne på toaletten fick jag skrika: vad fan håller han på med?

Han hade med denna berättelse gjort elever till objekt, antagit att alla människor är heterosexuella, såväl vi lärarstudenter som alla elever. Han hade sexobjektifierat en hel klass i en skola i de djupaste skogarna och avslutat berättelsen med att påpeka för de manliga studenterna att de minsann måste lära sig hur de ska hantera bara bröst i klassrummet, med betoning på hur de ska hantera sin ”ständiga åthet på unga tjejer”. Tyvärr var jag för arg och för kränkt för att skrika på honom då. Tyvärr har jag haft samma lärare i flera andra kurser efteråt trots att jag skrivit uppsatser om hans agerande på kursutvärderingarna.

Tove, student [illegible]

VAD KAN DU GÖRA?

Ingen ska behöva känna sig kränkt under sin utbildning. Ta upp situationen med din kursrepresentant eller direkt med studentkåren. Prata gärna med andra på kursen för att få stöd. Kräv att kåren tar upp frågan med högskolan eller universitetet.

DISKRIMINERING

OCH KRAV PÅ AKTIVA ÅTGÄRDER

Enligt diskrimineringslagen ska högskolan förebygga och förhindra könsdiskriminering. (19)

Könsdiskriminering - när högskolan på osakliga grunder behandlar en student eller en sökande sämre än andra och missgynnandet har samband med kön rör det sig om könsdiskriminering.

Direkt könsdiskriminering är när en student eller sökande behandlas sämre än andra och detta har en direkt koppling till diskrimineringsgrunden kön. Både aktiva handlingar och att låta bli att handla kan räknas som missgynnande behandling.

Indirekt diskriminering är när högskolan behandlar alla lika så att det får diskriminerande effekter. Det sker om högskolan tillämpar en bestämmelse, ett kriterium eller har en rutin som framstår som neutral, men som i praktiken missgynnar en student eller sökande på grund av dennes kön.

Det är förbjudet att diskriminera när högskolans ledning, personal eller andra företrädare för verksamheten

- fattar beslut
- handlar i övrigt
- bemöter sökande och studenter.

Så länge det finns ett samband med utbildningsverksamheten omfattas alla situationer som innebär att du som sökande eller student möter någon som företräder högskolan.

Förbuden mot diskriminering gäller till exempel

- vid beslut om antagning till högskoleutbildning eller annat beslut som har samband med antagningen
- vid beslut om examination eller annan bedömning av studieprestationen
- beslut eller bedömning vid tillgodoräknande av utbildning, anstånd med studier eller fortsättning av studier efter ett studieuppehåll
- vid byte av handledare
- när universitetsanställda bistår studenter med upplysningar och råd.

POSITIV SÄRBEHANDLING

Positiv särbehandling, med hänsyn till kön, är under vissa omständigheter tillåten vid antagning till högskolan. Behandlingen ska

då motiveras av krav på ökad jämställdhet. Förbudet att diskriminera hindrar alltså inte universitet och högskolor från att använda positiv särbehandling som en åtgärd för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män vid antagning till en utbildning.(20)

VAD KAN DU GÖRA OM DU BLIR DISKRIMINERAD?

Om du blir utsatt för trakasserier eller diskriminering på grund av ditt kön ska du anmäla det. Anmäler gör du till diskrimineringsombudsmannen. Det är bara att gå in på www.do.se och ladda ner en anmälningsblankett. Högskolan får inte bestraffa dig på något sätt för att du har gjort en anmälan!

Det här hjälper DO dig med:

- Ta emot och utreda din anmälan om diskriminering. Det kostar dig ingenting att anmäla.
- Informera om de rättigheter som diskrimineringslagen ger dig.
- Ge råd om hur du hävdar din rätt när du blivit diskriminerad.
- Företräda dig i domstol.
- Ta emot och utreda din anmälan om att du anser att du blivit sämre behandlad på grund av föräldraledighet.(21)

Tänk på att en anmälan både kan ge dig rätt och leda till att andra studenter får det bättre!

KRAV PÅ AKTIVA ÅTGÄRDER

I diskrimineringslagen står det att *högskolan ska bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för de studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön.*

Varje år ska din högskola utarbeta en likabehandlingsplan. De större universiteten ska ha flera särskilda planer för de olika institutionerna. Likabehandlingsplanen ska beskriva högskolans arbete för att främja lika rättigheter för studenter och sökande. Den ska också visa vilka åtgärder som görs för att förebygga diskriminering. I planen ska det tydligt framgå vem eller vilka som är ansvariga för att genomföra och följa upp varje åtgärd. (22)

HUR SER DIN HÖGSKOLAS JÄMSTÄLLDHETSPLAN UT?

Kolla upp ditt universitets läroplan! Finns den tillgänglig för studenter? Är studenter med och påverkar utformningen av den? Såhär skriver DO:

- I en bra likabehandlingsplan finns det ett tydligt samband mellan vision, nulägesanalys/kartläggning, tydliga mål och konkreta åtgärder, uppföljning och revidering.

- Samverkan med studenter, kårer, sektioner och andra studentrepresentanter bör ske i alla stadier av likabehandlingsarbetet, från att formulera en vision för högskolan/institutionen till att medverka i kartläggningar, formulera mål och åtgärder samt i uppföljning och utvärdering av planen.(23)

Hela diskrimineringslagen kan du hitta på www.do.se

FÖRÄNDRING ÄR MÖJLIG, TILL OCH MED PÅ KEMIKUM!

Idag under ett seminarium kom frågan upp gällande mediciner och vilka de testas på. Vi skulle diskutera olika biverkningar och föreläsaren sa, bara i förbigående: ”som ni vet så är det brukligt att testa mediciner på unga män, allra helst killar inom det militära, och det måste man ju ta med i beräkningen när man diskuterar biverkningar och dylikt.” Sen sa han inget mer om det, utan seminariet fortsatte som vanligt, med genomgång av litteraturen, som utgick från unga killars erfarenheter av vissa mediciner.

Jag reagerade inte inne i klassrummet, men senare var vi några stycken från klassen som gick och tog en öl på en nation. När vi satt där så kände jag att det där från seminariet gnagde lite grann, och jag började prata med mina kursare om hur de hade upplevt det. En kompis sa: ”men vadå, det är ju bara så. Lumparkillar är ju friskast, och har bäst fysik, det är väl inte så konstigt att man testar på dem? Ska man testa på gravida kvinnor, eller? Tänk vilket ramaskri det skulle bli!” Jag svarade: ”nej, det förstår jag också, men att vi inte ens diskuterade vad det får för implikationer. Tyckte inte ni att det var märkligt?” Vi var fem stycken som satt och diskuterade, och alla såg ut som frågetecken. ”Det här är så typiskt. Bara för att vi läser något naturvetenskapligt, så förväntas vi inte bry oss om sådana här frågor, utan vi ska bara gilla läget och finna oss i att genusperspektiv inte tillämpas på våra kurser.” ”Men hur ska vi få in det då?”, frågade en tjej som var med. ”Det är ju inte så lätt att prata om genus när föreläsningen handlar om kemi”. Några skrattade och en kille höll med henne, och tyckte att ”det går ju inte”. Jag svarade: ”det kanske inte går att ändra på själva ämnet, men ämnets uppbyggnad och bemötande från professorn måste ju gå att ändra på? Jag tyckte i alla fall att det var märkligt att vi inte

diskuterade efteråt". "Jo, det kan jag hålla med om", sa en kille, som suttit tyst. "Det är ju ändå ganska få människor, statistiskt sätt, som är lumparkillar, och ändå ska deras resultat gälla för alla". "Kan vi inte ta upp det här med vår professor?", frågade jag. "Eller om ni inte vill, kan jag få göra det och hänvisa till att vi var några stycken som satt och pratade om det här och problematiken med det?" Alla nickade faktiskt, och sa: "ja, absolut, gör det!" "Gå imorgon, så han vet vad du menar, nu när vi har pratat om det." De som hade pratat om svårigheten med att integrera genusperspektiv på våra ämnen var tysta, men de nickade faktiskt. "Kanske kan ändra någon i alla fall", tänkte jag tyst för mig själv.

Nästa dag gick jag till professorn och bad att få prata med honom en stund, och jag berättade vad vi hade diskuterat dagen innan. Han såg skeptisk ut först, och jag kände en liten obehagskänsla, att det här kanske var en dum idé. Men jag sa att vi var flera stycken som hade reagerat, och gärna skulle se någon förändring. "Det behöver inte vara en banbrytande förändring, istället ville vi fokusera på bemötande och vad vi diskuterar, att lägga till något snarare än att förändra". Till min förvåning såg han inte lika skeptisk ut längre, utan verkade intresserad. "Jag tycker det här låter som ett väldigt bra förslag, och det är speciellt roligt att det kommer från er studenter. Det betyder ju att ni bryr er om ämnet". Han skrattade när han sa det sista. "Skulle du kunna tänka dig att komma till lärarmötet och tala om det här? Det kan ju vara så att någon av lärarna besitter den nödvändiga kunskap som jag inte känner till, och i sådant fall skulle vi kunna utbyta idéer. Vad tror du om det?" Jag nickade glatt, och tänkte att det går att förändra lite ändå!

Karin, student

Visste du att?

… av de svenska nybörjarna läsåret 2008/09 var 59 % kvinnor och 41 % män.(24)

Visste du att?

… enligt SCB kommer kvinnor att dominera många traditionellt manliga utbildningar fram till år 2030. Däremot ökar inte männen i samma utsträckning i de kvinnodominerade utbildningarna. Detta börjar nu ge effekt på arbetsmarknaden. I dag är männen i majoritet i äldre åldersgrupper medan kvinnorna dominerar i de yngre. Detta gäller exempelvis inom yrkena agronom, ekonom, jurist och läkare.(25)

KLÄDSTRECKET

Direkt efter gymnasiet började jag på en högskola i staden. Jag var med andra ord nitton år när jag bytte föräldrahemmet, en mexitegel-villa i Valbo utanför Gävle, mot ett av stadens tusentals studentrum. Det var en stor omställning och den första tiden kände jag mig ganska vilsen. I skolan var det ett högt tempo från början. Ryktet sa att det var extra tufft i början för att de som inte pallade trycket skulle sorteras ut. Till min glädje höll också kåren ett högt tempo och arrangerade olika sociala aktiviteter och fester. I det intensiva virrvarret av hårt arbete och festande fick jag många nya vänner. Det var roligt, häftigt och lite läskigt. Tänk om jag var en av dem som inte skulle palla trycket? Jag ville inte vara tvungen att återvända till Valbo med svansen mellan benen…

De första veckornas sociala aktiviteter kulminerande med rebusjakten, en sorts prisjakt som pågick en hel dag och som avslutades med en stor fest på kvällen i kårlokalerna. Bergssprängarna varvade Roxette med Nationalteatern: Dressed for success! Livet är en fest – håll med om det folk och fä! Ja, så kändes det då, åtminstone i det smårusiga tillstånd vi befann oss i. Vi delades in i grupper som skulle samla poäng genom att genomföra olika uppdrag vid olika stationer. Det var andra- och tredjeårsstudenter från Programutskottet som agerade domare vid de olika stationerna och domarna kunde givetvis dela ut extrapoäng om de så önskade. Trädgården, gården, lunden… Mina dimmiga minnen från de olika stationerna beror både på alkoholintag och det faktum att jag inte hittade i Stockholm.

På en av stationerna – gården? – var uppdraget det välkända ”Klädstrecket”. Då var det nytt för mig, men å andra sidan väldigt lätt att förstå. Vi skulle använda våra egna kläder för att bilda ett så långt streck på marken som möjligt. Plagg efter plagg radades upp tills vi stod i våra underkläder. Två av de manliga domarna ville se tjejernas bröst.

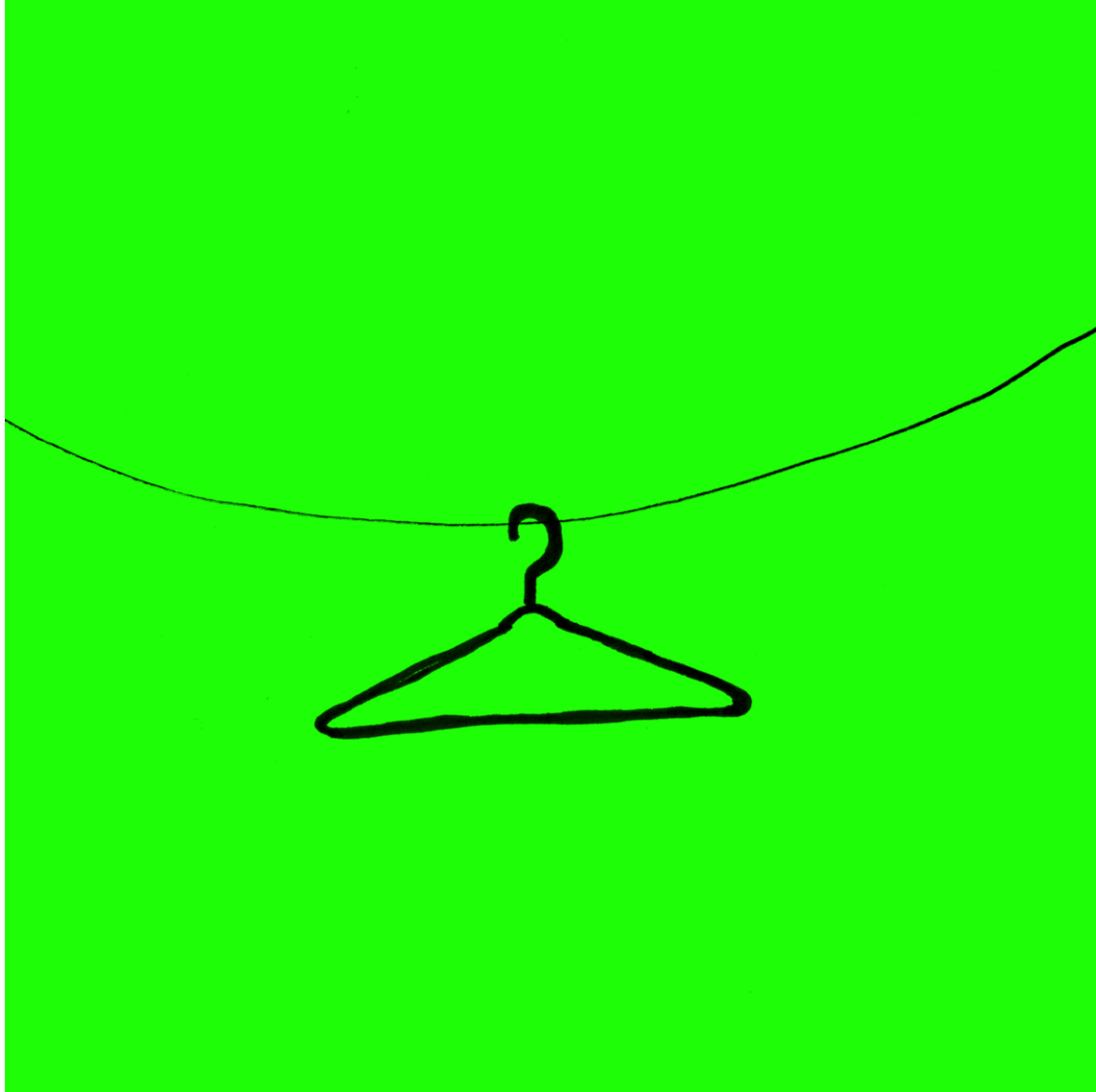

Det gav extrapoäng. ”Kom igen nu!” sa killarna i min grupp. De manliga domarna trugade. Man behövde inte göra det inför alla utan bara för dem. ”Det är väl inte så farligt!” sa killarna i min grupp. Jag ville inte, men kände pressen. Bergsprängaren pumpade "Like a virgin, touched for the very first time". Det fanns äldre studenter på plats och också några som fotade.

Ett par av killarna som var riktigt på kanelen klädde av sig allt. Arm i arm sprang de omkring med hela paketet hängande och dinglande. Vi andra jublade och applåderade. Det här var ju helt galet! Jag visste inte riktigt var jag skulle fästa blicken. Tog en extra klunk av häxblandningen. På sista stationen i observatorielunden var det ytterligare några killar som var spritt språngande i fontänen. De dansade runt tillsammans med varandra och med de overallklädda kvinnliga domarna från programutskottet. Uppgiften hade något med Dirty Dancing att göra. De hade kul: öste på och partade järnet. Rejält packade. I had the time of my life – and I owe it all to you, dundrade bergsprängaren.

På kvällen inleddes festen med en bildvisning i aulan. Det var foton från dagens galna upptåg. Där fanns de förevigade; de berusade och glada unga männen, så som gud skapat dem. Eftersom högskolan var relativt mansdominerad var det mest män på bilderna, men det var även ett väsentligt antal kvinnor på bilderna. En av kvinnorna hade uppenbarligen följt de nakna männens exempel. Jag kommer faktiskt inte ihåg om hon var helt naken eller ”bara” topless. Hon var lika full och (nästan lika?) avklädd som männen, men lite fullare och lite mer avklädd än oss andra kvinnor. Hon var smal som ett streck så det kan inte krävts så mycket häxblandning för att få henne i det ”tokroliga” tillstånd hon verkade vara i på bilden. Det var obehagligt att se, men svårt att titta bort. Hon visade brösten för alla – inte bara för de trugande, suktande domarna. Jag var så glad att det inte var jag. Eller var det jag? Det kunde ha varit vem som helst av oss, men det råkade vara hon... Vi såg henne aldrig igen. Hon var en av dem som hoppade av, som inte pallade trycket. Att palla trycket, insåg jag där och då, handlande uppenbarligen inte enbart om studieresultat. De nakna, tokfulla männen pallade trycket: alla fullgjorde sin utbildning. En av dem är numera professor på högskolan.

Pia Höök,
biträdande lektor KTH, ledamot i Delegationen för jämställdhet i högskolan

Fundera på

Hur såg din nollning ut? Hur kan du se till att mottagandet av nya studenter sker på ett sådant sätt så att alla känner sig bekväma och välkomna?

Brukar ni sjunga?

Skriver ni nya låttexter om de gamla kan uppfattas kränkande? Kanske kan ni utlysa en tävling?

MOTSTÅND

Jag blir ofta påmind om att det som jag tycker är självklart inte alltid är det för andra. Det är inte så konstigt eftersom olika bakgrunder och tidigare erfarenheter påverkar vad vi ser som självklart. Att alla är lika mycket värda är de flesta överens om, men vad detta praktiskt innebär kan vi tycka olika om.

Jag blev påmind om detta när min klass skulle ta fram en enkät för första gången. Den största diskussionen handlade om vi under variabeln kön, utöver ”man” och ”kvinna” också skulle inkludera ”annat”. För mig var det en självklarhet att det skulle finnas med, inte bara här utan i alla enkäter och formulär eftersom det finns människor som inte definierar sig som man eller kvinna. Det är dock inte så vanligt att det finns med och det tas inte upp i de läroböcker vi hade och därför var jag medveten om att frågan förmodligen skulle behöva diskuteras.

Det mest återkommande argumentet mot, var att det var onödigt. Ingen skulle ju fylla i det ändå, vi skulle ju bara genomföra en pilotstudie på ett fåtal i vår klass, och risken fanns ju att nån gjorde det som ett skämt.

För mig var det svårast att förstå hur det skulle kunna vara onödigt, när vi alla var överens om att det fanns människor som inte definierar sig som ”man” eller ”kvinna”? Det förstår jag fortfarande inte.

Vi hade en omröstning och ”annat” blev nedröstat. Efter det kände jag mig både frustrerad och besviken. För mig är ju detta helt självklart. Varför är det så svårt? Jag tycker att detta visar på hur stark föreställningen om att det endast finns två kön är.

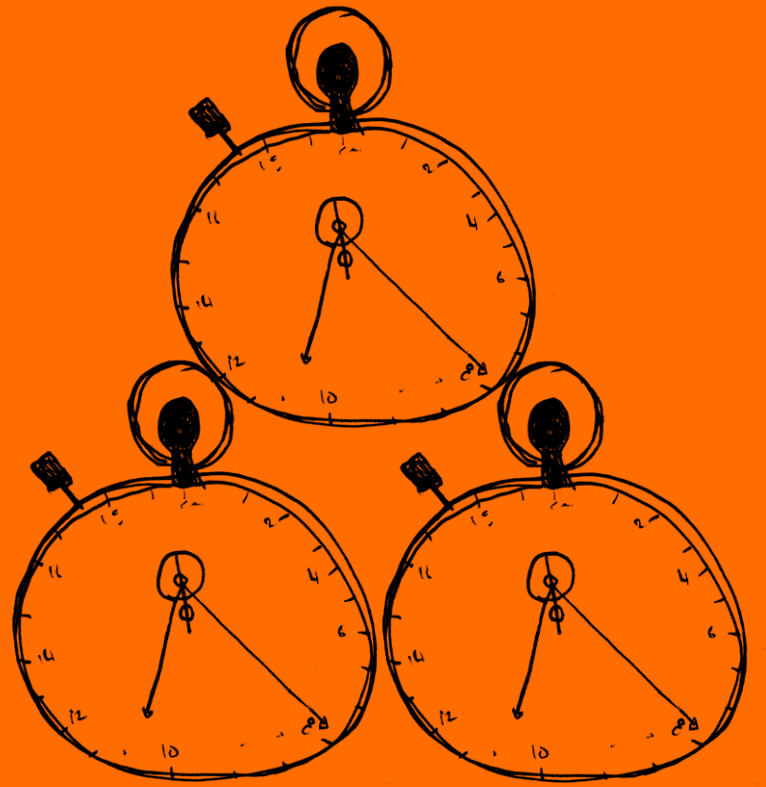

Att ändra synsätt tar tid och diskussioner, men det är viktigt att vi inte flyr från dem även om det kan vara svårt och jobbigt.

Om du råkar ut för en liknande situation, kontakta den ansvarige läraren. Det är upp till läraren att visa vägen och inte bara visa på möjligheten utan också det nödvändiga i att uppdatera, i det här fallet, vilka variabler som ska finnas med på en enkät. Om läraren ser detta som något självklart är chansen större att eleverna också gör det. Du kan också kontakta den som arbetar med rättighetsarbete på din skola.

Eftersom det här fortfarande verkar vara något som väcker både känslor och kontrovers är det viktigaste att våga ta diskussionerna om detta och hela tiden ifrågasätta, både oss själva och andra. Varför är det så svårt? Varför reagerar jag så kraftigt på detta? Och framförallt, är det inte värt att våga testa något nytt om möjligheten finns att det hindrar att människor känner sig kränkta och exkluderade? Det kanske inte går att få igenom detta vid första försöket, men det går att på flera sätt arbeta vidare med det efter den första diskussionen.

Anja, Student

Visste du att?

… Svenska kvinnor studerar effektivare än män. De tar ut sin examen i större utsträckning än män och de gör det på kortare tid. Det visar rapporten *Mått för genomströmning i utbildning på grund- och avancerad nivå* från Högskoleverket. Rapporten visar också att det finns skillnader i varför män och kvinnor hoppar av sin utbildning.(45)
läs mer på www.hsv.se

… Både bland studenter på generella program och bland studenter på fristående kurser presterar kvinnorna bättre än männen.(27)

UTE PÅ PRAKTIK

Jag och mina studiekamrater har flera gånger upplevt att vi blivit annorlunda behandlade på grund av vårt kön när vi har varit ute på praktik. En gång presenterades till exempel jag av min handledare för en annan läkare som: *Här kommer jag med en vacker ung flicka till dig eftersom du är för gammal för att ragga upp dem själv…*

En annan gång när jag blev ”klappad på huvudet” var när jag tillsammans med en manlig kandidat undersökte en patient. Det krävdes ett ingrepp som han inte tidigare gjort så därför gick han till sin handledare för att fråga vad han skulle göra. Handledaren sa då att han kunde ta med en sjuksköterska som assistent. Sedan såg han mig och sa: *Det behövs ju inte. Du kan ju ta med dig Lena, hon är ju nästan som en sjuksköterska, hon kan assistera.*

Samma kille berättade för mig om när han hade gått rond med en tjej. Läkaren hade nästan bara tittat på och tilltalat honom. Han menade att det var jobbigt att läkarna nästan alltid bara pratade och vände sig till de manliga kandidaterna. Det är flera i min kurs som tycker att handledare och lärare generellt alltid vänder sig mest till killarna framför tjejerna

Lena, student

VAD KAN DU GÖRA?

Du har rätt att inte bli diskriminerad eller trakasserad när du är ute på praktik genom din utbildning. Blir du kränkt av din handledare kan du anmäla hen. Gå tillbaka till sidan 45 för att se hur du gör för att anmäla.

STARTA ETT NÄTVERK

Ett sätt för att komma vidare är att starta ett nätverk. Det finns flera exempel där studenter inom olika program har startat nätverk med fokus på genus i utbildningen. Samla ihop några från klassen och starta en hemsida där ni kan dela erfarenheter med varandra och få tips om litteratur som handlar om genus och ert studieämne. Sedan kan ni till exempel ordna träffar en gång i månaden.

SVERIGES FÖRENADE STUDENTKÅRER

SFS är den nationella studentorganisationen i Sverige och den samlade studentrösten som driver alla de gemensamma frågor som rör studenter på det nationella och internationella planet. SFS består av en sammanslutning av studentkårer vid Sveriges universitet och högskolor. SFS har idag över femtio medlemskårer, vilka representerar sammanlagt omkring en kvarts miljon studenter. SFS har till uppgift att företräda sina medlemmars intressen samt bevaka och sprida information om utbildnings-, forsknings-, och studiesociala frågor som rör studenternas situation på det nationella och internationella planet.

Vill du veta mer om SFS och SFS krav för en jämställd högskola, gå in på ww.sfs.se!

I SFS Kvalitetsmanifest, Mångfald och jämställdhet – för en inkluderande högskola, kan du läsa SFS samlade bild av vad som är god kvalitet i högre utbildning.

EQUALIZER – SFS ON TOUR

SFS driver under 2010 projektet Equalizer - SFS on tour, för jämställdhet i framtiden, med medel från Delegationen för jämställdhet i högskolan. Projektet fokuserar på manliga och kvinnliga normer i den studiesociala miljön i grundutbildningen. Syftet är att inspirera och engagera studenter och studentkårerna i att arbeta med jämställdhet. Huvudmålet är att uppmuntra och erbjuda studentkårer metoder och kreativa redskap för ett långsiktigt och strategiskt jämställdhetsarbete.
Projektet är upplagt som en turné som kommer att besöka alla Sveriges lärosäten i samarbete med studentkårerna under hösten 2010. Turnén, som består av en del riktad mot alla studenter samt personal, och en andra del mot studentkårer, erbjuder debatt, workshop, underhållning och utställningar. Boken du håller i handen är en del av projektet och turnén.

TACK!

SFS och Equalizer – SFS on tour vill tacka alla som har bidragit till denna handbok. Ett särskilt tack till alla krönikörer samt Tove Jonsson, Frida Mörtlund, Karin Tillberg, Louise Frisk, William Jonsson, Marie Norman, Josefin Sundberg, Sara Hallal, Malena Chronholm och Anna Thulin som varit referenser i framtagandet av materialet.

KÄLLFÖRTECKNING

(1), (3),(19), (20), (22), (23) Förebygga diskriminering – främja likabehandling, DO:s handledning för att utforma en likabehandlingsplan, Förebygga diskriminering i högskolan, Tryckt år 2009. Finns att ladda ner på www.do.se

(2) www.do.se / Diskriminerad / utbildning / Vad är trakasserier?

(4) hsv.se / regler och tillsyn / lagar och regler / högskoleförordningen

(5), (6), (8) Bekräftartekniker och motstrategier - sätt att bemöta maktstrukturer och förändra sociala klimat, Ditte Jonasson - doktorand i pedagogik, Diana Amnéus - doktorand i folkrätt, Ulrika Flock - doktorand i biokemi, Pernilla Rosell Steuer - filosofie doktor i tyska, Gunnel Testad - doktorand i litteraturvetenskap, Empowerment Nätverket vid Stockholms Universitet (ENSU). Finns att ladda ner på www.jamstallt.se

(7), (9) www.alltomjamstalldhet.se / I vardagen / Främjartekniker

(10) Statistik från hsv.se, perioden ht08 – ht09

(11) Man ska bli lärare! Den ojämna könsfördelningen inom lärarutbildningen – beskrivning och analys, Högskoleverket, Rapport 2009:7. Finns att ladda ner på www.hsv.se

(12), (18) På tal om kvinnor och män - Lathund om jämställdhet 2008, SCB. Finns att ladda ner på www.scb.se

(13), (15), (17) Begreppslista – sexualitet och kön. Hela listan finns på www.rfsl.se/fakta

(14) Jämt framåt, 2009 KFUK-KFUM. Hela ordlistan finns på jamtframat.blogspot.com

(16) Osköna normer, 2010, Rädda Barnens Ungdomsförbund. Finns att ladda ner på www.rbuf.se/allan

(21) Om DO, Diskrimineringsombudsmannen, DO, 2009:1. Finns att ladda ner på www.do.se

(24), (27) Universitet & högskolor, 2010, Högskoleverkets årsrapport 2010, Rapport 2010:10 R. Finns att ladda ner på www.hsv.se

(25) Allt fler kvinnor i traditionellt manliga utbildningar, pressmeddelande SCB 2010-02-24 09:30 Nr 2010:42 om rapporten: Könsstruktur per utbildning och yrke 1990-2030, 2010, SCB, Tema: Utbildning, Tema RAPPORT 2010:1. Finns att ladda ner på www.scb.se

(26) Mått för genomströmning i utbildning på grund- och avancerad nivå, 2009, Högskoleverkets rapportserie 2009:29 R. Finns att ladda ner på www.hsv.se

Det du håller i handen är en handbok för dig som upplever att du som student, eller din studiekompis blir bemött på ett kränkande sätt bara på grund av ert kön. Och till dig som tycker att alla behandlas lika oavsett kön.

I boken får du praktiska tips på hur du kan agera, vilka lagar som gäller och får läsa inspirerande och provocerande krönikor om vad olika studenter varit med om under sin studietid.

Glöm inte att du är en viktig aktör och idag är en bra dag att bryta en norm!

Sveriges förenade studentkårer, SFS, är den nationella studentorganisationen i Sverige och den samlade studentrösten som driver alla de gemensamma frågor som rör studenter på det nationella och internationella planet. SFS består av en sammanslutning av studentkårer vid Sveriges universitet och högskolor.

Handboken är en del av jämställdhetsprojektet *Equalizer* som SFS driver under 2010.

EQUALIZER SFS Miljödiplomerat